

احکام حقوقی و شرعی ترجمه در ایران:

بررسی میزان آگاهی مترجمان زبان انگلیسی از احکام ترجمه^۱

مهدی لوائی مقدم^۲

چکیده

مطالعات ترجمه در طول تاریخ، دگرگونی‌ها و چرخش‌های فراوانی را تجربه کرده است. سؤال اینجاست، مترجمان کشورهای اسلامی در کنار فراگیری نظریات و اصول علم ترجمه تا چه میزان به یادگیری احکام حقوقی و شرعی ترجمه در دین اسلام پرداخته‌اند؟ نظام‌های اسلامی، از جمله کشور ایران، در رابطه با ترجمه و مترجمان احکام حقوقی و فقهی ویژه‌ای دارند. با کمک این احکام، مترجمان می‌توانند در عین عمل به مبانی و اصول ترجمه، پاسخگوی مسئولیت قانونی و دینی خود نیز باشند. یکی از اهداف این تحقیق، علاوه بر پرداختن به این احکام، بررسی سطح آگاهی مترجمان زبان انگلیسی از آنها می‌باشد. جهت انجام این کار، تعداد ۶۶ نفر از مترجمان زبان انگلیسی در کشور ایران، از حیطه‌های مختلف ترجمه، مورد ارزیابی قرار گرفتند. دانش حقوقی و شرعی آنها، در رابطه با ترجمه و مترجم، بوسیله پرسشنامه‌ای که پایایی و روایی آن تأیید شده بود، مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج بدست آمده، نشان داد، الف. در مجموع سطح آگاهی شرکت‌کنندگان، از احکام حقوقی و همچنین احکام شرعی و فقهی این رشته مطلوب نمی‌باشد؛ لذا لزوم یادگیری این احکام احساس می‌شود، ب. رابطه معناداری بین مدرک تحصیلی و سطح آگاهی مترجمان از این احکام وجود ندارد که اهتمام بیشتر مسؤولین آموزشی و اجرایی را می‌طلبد، ج. بیشتر مترجمان نسبت به لزوم یادگیری این احکام، نگرشی مثبت دارند و د. بیشترین راه کسب اطلاعات حقوقی توسط مترجمان، از طریق مطالعات شخصی و در رابطه با احکام شرعی، محیط وب می‌باشد.

۱. این مقاله در تاریخ ۱۳/۰۷/۱۴۰۰ دریافت شد و در تاریخ ۱۳/۰۹/۱۴۰۰ به تصویب رسید.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی، گروه زبان انگلیسی، دانشکده زبان و علوم انسانی،

دانشگاه بیرجند، ایران؛ پست الکترونیک: Lavaeel3601360@gmail.com

۱. مقدمه

مطالعات ترجمه، نقطه‌عطف‌ها، مراحل (نیومارک، ۲۰۰۹) یا چرخش‌هایی (اسنل-هورنبی، ۲۰۰۶) را تجربه کرده و در هر دوره‌ای پارادایمی غالب بوده است (نوروزی و خوش‌سلیقه، ۱۳۹۷). از جمله چرخش‌های مطرح‌شده، می‌توان به چرخش زبان‌شناختی (ژی‌زینگ^۱، ۲۰۱۲)، چرخش فرهنگی (بسنت و لفور، ۱۹۹۰؛ ژیزینگ^۲، ۲۰۱۲؛ یان^۳ و هوانگ^۴، ۲۰۱۴؛ وولف^۵، ۲۰۱۴؛ اکستریمر^۶، ۲۰۱۵)، چرخش یا جامعه‌شناختی (ژی‌زینگ، ۲۰۱۲؛ وولف، ۲۰۱۴)، چرخش عملگرا (وولف، ۲۰۱۴)، چرخش ایدئولوژیکی (لونگ^۷، ۲۰۰۶؛ ماندی، ۲۰۱۲)، چرخش قدرت (وولف، ۲۰۱۴) و چرخش تکنولوژی (کرونین^۸، ۲۰۱۰؛ ژانگ^۹ و کای^{۱۰}، ۲۰۱۵) اشاره کرد (نوروزی و خوش‌سلیقه، ۱۳۹۷). سؤال: مترجمان کشورهای اسلامی، در کنار یادگیری آموزه‌ها و تعلیمات علم ترجمه، تا چه میزان به آموختن احکام حقوقی و شرعی دین اسلام، در رابطه با این علم پرداخته‌اند؟

3. Jixing

6. Yan

7. Huang

4. Wolf

5. Extremera

6. Leung

7. Cronin

8. Zhang

9. Cai

دین اسلام و نظام‌های اسلامی، در رابطه با علم ترجمه و مترجم احکام حقوقی، فقهی و شرعی فراوانی را وضع نموده‌اند. بسیاری از این قوانین، با هدف حمایت از حقوق مادی و معنوی مترجمان تصویب شده‌اند. در کشور ما نیز، همانند بسیاری از جوامع قدرتمند، بر کار ترجمه و مترجم، مقرراتی حاکم است که می‌تواند تا حدی حامی حقوق مترجمان باشد (بندرچی، ۱۳۸۲). در حقوق ایران، قانونگذار به موازات حقوقی که برای وی (مترجم) قایل شده، ضمانت اجرایی تجاوز به آن را نیز بیان کرده است. در حمایت از حقوق معنوی مترجم، ماده ۲۴ قانون حمایت حقوق مؤلفان، برای هر شخصی که بدون اجازه، ترجمه دیگری را به نام خود یا دیگری چاپ، پخش و نشر کند، حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال را در نظر گرفته است (سلطانی، ۱۳۸۶).

در مسائل حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران، به بسیاری از جوانب علم ترجمه و مترجم پرداخته شده است. از جمله اینکه، چه نوع آثاری را می‌توان ترجمه کرد؟؛ مترجم چه حقوقی دارد و آیا در انتقال این حقوق به دیگران، محدودیت دارد؟ سؤال دیگر، آیا می‌توان بدون اجازه مترجم از حقوق مادی وی استفاده نمود؟ در آثار ترجمه مشترک، حقوق مادی هر کدام از مترجمان به چه نحو می‌باشد؟ و دهها سؤال حقوقی دیگر که قانون اسلامی، به همه این پرسش‌ها پاسخ داده است و قوانینی را وضع نموده و حتی ضمانت اجرایی آن قوانین را نیز مدّ نظر قرار داده است.

علاوه بر دانستن مسائل حقوقی، آگاهی از احکام فقهی و شرعی مربوط به

ترجمه و مترجم نیز به نوبه خود دارای اهمیت است. عمده احکام حقوقی از منابع، مبانی و موازین شرعی نشأت می‌گیرند. میزان تقیّد به اسلامی بودن قوانین مورد استناد در دادگاه‌ها و شرعی بودن احکام صادره قضات، در برخی از کشورهای اسلامی (مثل ایران، عربستان، افغانستان و پاکستان)، تا آن جاست که حتی در نظام قضایی آنها، امکان رجوع مستقیم به فتاوی و احکام شرع، در صورت وجود خلأ قانونی در یک مسئله و استخراج حکم دعاوی از آنها نیز وجود دارد (پروین و آجرلو، ۱۳۹۵). واضح است، مترجمان کشورهای اسلامی از جمله ایران، در حرفه خود غیر از آگاهی از نظریات و مبانی این حوزه، به شناخت حلال و حرام‌های ترجمه از نظر دین اسلام (اعم از مسائل جزئی یا کلی) نیز بشدت نیازمندند. به عنوان مثال، مترجمان شفاهی زبان انگلیسی، در برخورد با گفتارهایی که با موازین اسلامی مغایرت دارند و یا به نوعی توهین به مقدسات اسلامی هستند، اجازه ترجمه را دارند؟ در این گونه موارد از چه راهکاری بایستی استفاده کرد؟ اصولاً، ترجمه قرآن به نظم، جدای از آموزه‌های علم ترجمه، از نظر اسلام جایز است یا خیر؟ آیا ترجمه قرآن به زبان انگلیسی، حکم خود قرآن را دارد و تمام آثار و احکام قرآن بر آن جاری می‌باشد؟ و یا اینکه، یک مترجم می‌تواند کار ترجمه را به مترجمی دیگر واگذار کند؟ (اسلام کوئست، ۱۳۹۸) و غیره. در پاسخ به سؤال اخیر، استفتائات تعدادی از مراجع عظام تقلید شیعه، بدین شرح می‌باشد: [اگر خود مترجم که اجیر است شخص دیگری را اجیر کند، چنانچه شرط مباشرت در اجاره نشده باشد، مانعی ندارد ولی مترجم اول، مالک همان مبلغی است که با صاحب اثر قرار گذاشته است. اما اگر بخواهد به

مال الاجاره کمتر به نفر دوم واگذار کند، باید مقداری از کار را خودش انجام داده باشد (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۸)، اگر انجام کار توسط خود او شرط نشده باشد، مانعی ندارد (شبیری زنجانی، ۱۳۹۸)، اگر از باب جعاله باشد اشکال ندارد (سیستانی، ۱۳۹۸) [اسلام کوئست، ۱۳۹۸]. از مسائل مبتلابه مترجمان، می‌توان به شروط ضمن عقد قراردادهای ترجمه اشاره نمود. یکی از استفتائات رهبر جمهوری اسلامی ایران، مرتبط با این شروط، بدین شرح می‌باشد: سؤال: اگر مؤلف یا مترجم یا هنرمند در برابر چاپ اول اثر خود، مبلغی را دریافت کند و در عین حال، برای خود، حقی را نسبت به چاپ‌های بعدی شرط کند، آیا می‌تواند در چاپ‌های بعدی حق خود را از ناشر مطالبه نماید؟ دریافت این مبلغ چه حکمی دارد؟ جواب: در صورتی که در ضمن قرارداد منعقد شده برای تحویل نسخه اول، دریافت مبلغی را در چاپ‌های بعدی شرط کرده باشد یا قانون آن را اقتضا کند، گرفتن آن مبلغ اشکال ندارد و بر ناشر، عمل به شرط واجب است (خامنه‌ای، ۱۴۰۰). علاوه بر این، ایشان در خصوص حقوق مترجمان، این گونه حکم می‌دهند: مؤلفان، مترجمان و صاحبان آثار هنری، حق دارند در برابر واگذاری نسخه اول یا اصلی اثر علمی و هنری خود به ناشر، از وی هر مبلغی می‌خواهند، دریافت نمایند (خامنه‌ای، ۱۴۰۰). اینجاست که نظرات فقها راهگشا می‌شود و همکاری حوزه و دانشگاه بیشتر احساس می‌شود.

۲. پیشینه تحقیق

۱.۲. احکام حقوقی ترجمه و مترجم در ایران

اهمیت یادگیری احکام حقوقی کشورها، در رابطه با هر حوزه از علوم و یا

۳۰ مطالعات ترجمه، سال نوزدهم، شماره هفتاد و ششم، زمستان ۱۴۰۰

حرفه، بر هیچ کس پوشیده نیست. برخلاف اهمیت این موضوع، یکی از حوزه‌هایی که در رشته مطالعات ترجمه در کشورمان، تحقیقات کمتری انجام شده است، مطالعه در مورد این احکام می‌باشد. می‌توان گفت، تنها تحقیقات انجام شده در این زمینه، مربوط به دهه ۸۰ شمسی می‌باشد.

بندرچی (۱۳۸۲)، مطالعه‌ای با عنوان «بررسی حقوق و تکالیف مترجمان در حقوق ایران» انجام داده است. وی در این پژوهش، علاوه بر پرداختن به مسائل قانونی ترجمه در زمان حیات مترجم، به قوانین بعد از حیات مترجم هم می‌پردازد. ازجمله قوانین بعد از حیات مترجم، قانون «مدت زمان مالکیت وراثت مترجم» می‌باشد. تفاوت بین وراثت یا موصی‌له و خود مترجم این می‌باشد که مترجم تا زمان حیات، دارای حقوق مادی بر اثر است؛ ولی وراثت یا موصی‌له، از زمان فوت مترجم، تنها تا سی سال صاحب این حقوق می‌باشند. با گذشت سی سال مذکور، آنان دیگر حقی بر اثر ترجمه شده ندارند و در انتقال این حقوق به دیگری نیز تنها در محدوده سی سال یاد شده اختیار دارند (بندرچی، ۱۳۸۲، ص. ۲۷)

سلطانی (۱۳۸۶) نیز تحقیقی درباره بررسی حقوق ترجمه و مترجم انجام می‌دهد و در آن مطالعه، به مسائل حقوقی آنها در کشور ایران می‌پردازد. از نکاتی که در این مطالعه بسیار از آن سخن گفته شده است، اهمیت احکام حقوقی ترجمه است. این مطالعه، علاوه بر حقوق مادی مترجم، به حقوق معنوی مترجم هم می‌پردازد و آنها را به‌طور خلاصه شامل این حقوق می‌داند (۱ حق انتشار ۲ حق

حرمت نام ۳) حق حرمت اثر. از ویژگی‌های حقوق معنوی مترجم، می‌توان به اختصار به این موارد اشاره کرد، الف) محدود به زمان نیست؛ ب) محدود به مکان نیست ج) غیر قابل انتقال است.

۲.۲. احکام شرعی و فقهی ترجمه و مترجم در ایران

دین اسلام و همچنین همه مراجع عظام، بر این نکته تأکید دارند، انسان بایستی احکام شرعی مسائلی را که غالباً در زندگی فردی، اجتماعی و شغلی خود با آنها سروکار دارد را بداند. مترجمان نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشند.

تا جایی که محقق بررسی نمود، تاکنون مطالعه‌ای در رابطه با مسائل شرعی ترجمه و مترجم در ایران صورت نگرفته است. برخلاف این رشته، در رشته‌های دیگر علوم، اعم از پزشکی، رایانه، اقتصاد، مهندسی و غیره، تحقیقات متعددی در این زمینه انجام شده است. با توجه به نامرتب بودن این تحقیقات، با رشته مطالعات ترجمه، فقط به دو مورد بسنده می‌شود. حسین‌پور (۱۳۸۲)، پژوهشی با عنوان «بررسی آگاهی دانشجویان پزشکی دوره بالینی و اینترنتی دانشگاه علوم پزشکی کرمان در زمینه احکام شرعی پزشکی» انجام داد. نتایج این پژوهش مقطعی، نشان داد: ۵۷.۲٪ افراد شرکت کننده، سطح آگاهی خوب، ۳۳.۳٪ متوسط و ۹.۵٪ دارای سطح آگاهی ضعیف بودند. سطح آگاهی اینترنتی‌ها، بالاتر از سطح آگاهی دانشجویان در زمینه احکام شرعی پزشکی بود و به علاوه میانگین آگاهی دانشجویان پسر ۱۱.۷۴ و دختران ۱۱ بود.

۳۲ مطالعات ترجمه، سال نوزدهم، شماره هفتاد و ششم، زمستان ۱۴۰۰

ارشادحسینی (۱۳۹۰)، مطالعه‌ای در مورد احکام شرعی و حقوقی در حوزه رایانه انجام داد. یکی از نتایج مهم این تحقیق، بیانگر این موضوع است که استفاده از نظرات فقهی فقهای معاصر، در بازنگری و انجام برخی اصلاحات، در قانون موضوعه پیرامون مسائل این حوزه، می‌تواند در تدوین و وضع قوانینی جامع و کامل راه‌گشا باشد.

۳. روش پژوهش

این مطالعه از نظر روش پژوهش، توصیفی پیمایشی است. هدف آن، بررسی سطح کلی میزان آگاهی مترجمان زبان انگلیسی، از مسائل حقوقی و شرعی حوزه ترجمه در ایران و همچنین نحوه آشنایی آنها با این احکام می‌باشد.

۱.۳. جامعه آماری

شرکت کنندگان این مطالعه، ۶۶ نفر از مترجمان زبان انگلیسی (زن/مرد)، از حیطه‌های مختلف ترجمه در ایران می‌باشند. آمار اولیه این افراد ۷۸ نفر بودند که ۱۲ نفر پرسشنامه ارسالی را تکمیل نمودند و از این تعداد ۳۵ نفر زن و ۳۱ نفر مرد می‌باشند.

۲.۳. ابزار پژوهش

یکی از مشکلات پیش روی این مطالعه، فقدان پرسشنامه دقیق متناسب با اهداف تحقیق حاضر بود؛ لذا جهت انجام این پژوهش از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد. جهت تأیید روایی پرسشنامه (پرسش‌های حقوقی)، با چند تن از وکلای

پایه یکم قوه قضائیه که در زمینه حقوق مؤلفان و مترجمان مشغول به فعالیتند، مشورت گردید. در رابطه با پرسش‌های شرعی، در ابتدا با مشورت یکی از حوزه‌های علمیه، موارد و مسائل مبتلابه مرتبط با ترجمه و مترجمان مشخص شد. سپس، جهت تأیید این پرسش‌ها، با دفاتر تعدادی از مراجع عظام مشورت گردید و استفتائات هر کدام از مراجع نیز استعلام شد. در پایان، پرسش‌هایی که استفتائات همه مراجع در آنها مشابه بود از میان آنها انتخاب شد. جهت تأیید پایایی پرسشنامه حقوقی و سپس شرعی، از روش تنصیف (دو نیمه کردن) استفاده شد. پس از رتبه‌بندی داده‌های بدست آمده، ضریب همبستگی بین نمرات دو نیمه، بوسیله فرمول اسپیرمن^۱ محاسبه شد. در نهایت، برای پرسش‌های حقوقی عدد ۷۱۱٪ و شرعی عدد ۷۷۹٪ به دست آمد.

لازم به ذکر است، در پایان، پرسشنامه، مشتمل بر سه قسمت شد. بخش اول، شامل ۱۰ سؤال (هشت سؤال در مورد مشخصات فردی و شغلی به علاوه دو سؤال مبنی بر اینکه تاکنون از چه طریق با احکام حقوقی / شرعی ترجمه در ایران آشنا شده‌اند؟). بخش دوم، شامل ۱۷ سؤال حقوقی (مرتبط با ترجمه و مترجم) و بخش سوم مشتمل بر ۱۷ سؤال فقهی (در رابطه با این حرفه)، جهت تعیین میزان آگاهی شرکت‌کنندگان از آن احکام بود.

مرحله گردآوری اطلاعات، آغاز فرایندی است که به اتکای آن، محقق، واقعیت و حقیقت را کشف می‌کند؛ بنابراین اعتبار اطلاعات اهمیت بسیاری دارد؛ زیرا اطلاعات غیر معتبر مانع کشف حقیقت می‌گردد و مسئله مجهول مورد نظر محقق، به درستی معلوم نمی‌شود یا تصویری انحرافی و ناصحیح از آن ارائه می‌شود (ملکرئیسی، ۱۳۹۷). شرکت‌کنندگانی که در دسترس بودند با مراجعه حضوری و افراد دور از دسترس، از طریق ایمیل و حتی تماس تلفنی توسط محقق، به پرسشنامه نهایی پاسخ دادند. از همه شرکت‌کنندگان در این مرحله درخواست شد تا با توجه به دانش و معلومات ذهنی خود، به پرسش‌ها پاسخ بدهند. در نهایت از ۷۸ نفر شرکت‌کننده، ۶۶ نفر (۸۴/۶٪) پرسشنامه را تکمیل نمودند. پس از دریافت پاسخنامه، برای مجموع جواب‌های حقوقی، در هر پرسشنامه، یک نمره کمی و سپس کیفی (۱-، ۰، +۱) ثبت شد. به عنوان مثال، به افرادی که هیچکدام تا ۸ سؤال، پاسخ صحیح داده بودند، سطح ضعیف آگاهی (ناآگاه) و برابر (۱-) اختصاص داده شد. به افرادی که به ۹ سؤال، پاسخ صحیح داده بودند، سطح متوسط (نسبتاً آگاه) و معادل (۰) و بالاخره افرادی که به ۱۰ تا ۱۷ سؤال، پاسخ صحیح داده بودند، سطح مطلوب (آگاه) و برابر (+۱) اختصاص داده شد. این شیوه، برای پاسخ‌های شرعی هر کدام از شرکت‌کنندگان نیز اعمال گردید.

۴. یافته‌های پژوهش

جهت بررسی بهتر، در ابتدا اطلاعات و داده‌های بدست آمده از شرکت‌کنندگان این مطالعه، در قالب جدول (جدول ۱-۴) به نمایش گذاشته می‌شود.

جدول ۱. ویژگی‌های مترجمان زبان انگلیسی شرکت‌کننده (جامعه آماری)

	تعداد کل	مرد	زن	سن -۴۰ سال	سن +۴۰ سال	کارشناسی	ارشد	دکترا	سابقه کار (-۱۰ سال)	سابقه کار (+۱۰ سال)
فراوانی	۶۶	۳۱	۳۵	۳۹	۲۷	۳۹	۲۲	۵	۴۱	۲۵
درصد فراوانی	۱۰۰	۴۶/۹۶	۵۳/۰۴	۵۹/۰۹	۴۰/۹۱	۵۹/۰۹	۳۳/۳۳	۷/۵۸	۶۲/۱۲	۳۷/۸۸

جدول ۲. نحوه آشنایی مترجمان زبان انگلیسی با مسائل حقوقی و شرعی مرتبط با ترجمه و مترجم

نحوه آشنایی	اثناي کار ترجمه	مطالعات شخصی	دانشگاه	محیط‌های آموزشی خارج از دانشگاه	محیط وب	سایر موارد
مسائل حقوقی	۷ (۱۰/۶۰٪)	۳۶ (۵۴/۵۵٪)	۵ (۷/۵۸٪)	۴ (۶/۰۶٪)	۱۱ (۱۶/۶۶٪)	۳ (۴/۵۵٪)
مسائل شرعی	۳ (۴/۵۵٪)	۱۴ (۲۱/۲۱٪)	۳ (۴/۵۵٪)	۱ (۱/۵۱٪)	۴۳ (۶۵/۱۵٪)	۲ (۳/۰۳٪)

جدول ۳. سطح آگاهی مترجمان زبان انگلیسی از مسائل حقوقی حوزه ترجمه

سطح مطلوب (آگاه) = +۱	سطح متوسط آگاهی (نسبتاً آگاه) = ۰	سطح ضعیف آگاهی (ناآگاه) = -۱	تعداد کل	ویژگی‌های مترجمان
۷ ٪۲۲/۶۰	۴ ٪۱۲/۹۰	۲۰ ٪۶۴/۵	۳۱ ٪۴۶/۹۶	مرد
۵ ٪۱۴/۲۹	۳ ٪۸/۵۷	۲۷ ٪۷۷/۱۴	۳۵ ٪۵۳/۰۴	زن
۹ ٪۲۳/۰۹	۴ ٪۱۰/۲۵	۲۶ ٪۶۶/۶۶	۳۹ ٪۵۹/۰۹	سن (-۴۰ سال)
۳ ٪۱۱/۱۱	۳ ٪۱۱/۱۱	۲۱ ٪۷۷/۷۷	۲۷ ٪۴۰/۹۱	سن (+۴۰ سال)
۷ ٪۱۷/۹۶	۴ ٪۱۰/۲۵	۲۸ ٪۷۱/۷۹	۳۹ ٪۵۹/۰۹	کارشناسی
۲ ٪۹/۱	۳ ٪۱۳/۶۳	۱۷ ٪۷۷/۲۷	۲۲ ٪۳۳/۳۳	ارشد

دکتر	۵	۲	۳
	۷/۵۸٪	۴۰٪	۶۰٪
سابقه کار (۱۰-سال)	۴۱	۲۸	۷
	۱۲/۶۲٪	۶۸/۲۹٪	۱۷/۰۸٪
سابقه کار (۱۰+ سال)	۲۵	۱۹	۵
	۸۸/۳۷٪	۷۶٪	۲۰٪
جمع کل	۶۶	۴۷	۱۲ (۱۸/۱۸٪)
	(۱۰۰٪)	(۲۲/۷۱٪)	(۶۰/۱۰٪)

جدول ۴. سطح آگاهی مترجمان زبان انگلیسی از مسائل شرعی حوزه ترجمه

ویژگی‌های مترجمان	تعداد کل	سطح ضعیف آگاهی (ناآگاه) = -۱	سطح متوسط آگاهی (نسبتاً آگاه) = ۰	سطح مطلوب (آگاه) = +۱
مرد	۳۱ ۴۶٪/۹۶	۲۰ ٪۶۴/۵۱	۵ ٪۱۶/۱۲	۶ ٪۱۹/۳۷
زن	۳۵ ٪۵۳/۰۴	۲۱ ۶۰٪	۳ ۸٪/۵۷	۱۱ ۳۱٪/۴۳
سن (۴۰- سال)	۳۹ ٪۵۹/۰۹	۲۵ ٪۶۴/۱۰	۴ ٪۱۰/۲۵	۱۰ ٪۲۵/۶۵
سن (۴۰+ سال)	۲۷ ٪۴۰/۹۱	۱۶ ٪۵۹/۲۵	۴ ٪۱۴/۸۱	۷ ٪۲۵/۹۴
کارشناسی	۳۹ ٪۵۹/۰۹	۲۸ ٪۷۱/۷۹	۵ ٪۱۲/۸۲	۶ ٪۱۵/۳۹
ارشد	۲۲ ٪۳۳/۳۳	۱۰ ٪۴۵/۴۵	۳ ٪۱۳/۶۴	۹ ٪۴۰/۹۱
دکتر	۵ ٪۷/۵۸	۳ ٪۶۰	۰	۲ ٪۴۰
سابقه کار (۱۰-سال)	۴۱ ٪۶۲/۱۲	۲۶ ٪۶۳/۴۲	۶ ٪۱۴/۶۳	۹ ٪۲۱/۹۵
سابقه کار (۱۰+ سال)	۲۵ ٪۳۷/۸۸	۱۵ ٪۶۰	۲ ٪۸	۸ ٪۳۲
جمع کل	۶۶ ٪۱۰۰	۴۱ ٪۶۲/۱۲	۸ ٪۱۲/۱۲	۱۷ ٪۲۵/۷۶

از یافته‌های ضمنی این مطالعه، نگرش مثبت مترجمان نسبت به فراگیری

احکام حقوقی و شرعی مربوط به حوزه ترجمه بود. بیشتر شرکت‌کنندگان (بیش از

نیمی از پاسخ‌دهندگان)، به همراه پاسخنامه، به لزوم یادگیری احکام حقوقی و شرعی

این حرفه در ایران اذعان نمودند. ضمن اینکه، نگرش برخاسته از اعتقادات و ارزش‌های اساسی و تقویت شده از طرف فرهنگ جامعه، نگرشی منسجم و به سختی قابل تغییر است [مهرآرا (۱۳۷۳)، به نقل از رستم‌نژاد و مرادی (۱۳۸۴)]. این نگرش مثبت مترجمان، نسبت به فراگیری این احکام، در جای خود جای تأمل دارد. برخی از مترجمان شرکت‌کننده در پژوهش حاضر، در اظهارات خود، علاوه بر تأکید در لزوم یادگیری احکام ترجمه، نمونه‌هایی از عدم تحقق حقوقشان، در بازار و حوزه ترجمه، بیان نمودند. با توجه به این اظهارات و تحقیقات میدانی و کتابخانه‌ای انجام شده توسط محقق، جرائم حوزه ترجمه را می‌توان به سه گروه کلی تقسیم نمود:

الف. جرائم مرتکب شده توسط مترجم. از مصادیق آن، عبارتند از: عدم رعایت تعرفه حق‌الزحمه مترجمی؛ تشکیل دفتر یا مؤسسه و ترجمه اسناد، بدون رعایت قوانین و مقررات دولتی و حکومتی؛ ترجمه خلاف واقع و غیره.

ب. جرائم علیه مترجم (یا ترجمه). از مصادیق آن عبارتند از: حذف و یا جایگزینی اطلاعات مترجم اصلی، در زیرنویس فیلم؛ عدم رعایت حقوق مادی و معنوی مترجم، مندرج در قرارداد ترجمه؛ انتشار آثار مترجم، بدون اجازه وی، به نام خود یا دیگری.

ج. جرائم مرتکب شده توسط مترجم، علیه مترجم، مانند سرقت ادبی. البته، در قانون جمهوری اسلامی ایران، همه جرائم ذکر شده و احتمالی دیگر، پیش‌بینی و مجازات آن، تعیین شده است.

با توجه به نتایج بدست آمده، رابطه‌ای معنادار، بین مدرک تحصیلی مترجمان زبان انگلیسی و سطح آگاهی آنها از مسائل قانونی و شرعی مرتبط با ترجمه و مترجم وجود ندارد. علاوه بر این، مطابق با داده‌های جدول ۲، بیشترین راه کسب اطلاعات، از طریق مطالعات شخصی و جستجو در محیط وب صورت گرفته است؛ لذا می‌توان گفت، عملاً، دانشگاه‌ها و محیط‌های آموزشی نقشی در یاددهی این احکام به مترجمان زبان انگلیسی نداشته‌اند. به عبارتی دیگر، نیازهای حرفه‌ای مترجمان، در زمینه مسائل قانونی و شرعی، با آموزش‌های حین تحصیل، تأمین نشده است. با توجه به تقدم تزکیه بر تعلیم و تعهد به آرمان‌های حکومت اسلامی، انتظار می‌رود، دانشگاه، به عنوان نماد بالاترین سطح علم و فرهنگ جامعه، حضور مؤثرتری، در این زمینه داشته باشد. دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور، جهت ارتقای دانش حقوقی و فقهی مترجمان، می‌توانند از راهکارهای متعددی استفاده کنند. نمونه‌هایی از این راهکارها عبارتند از: گسترش آموزه‌های اسلامی متناسب با علم ترجمه؛ حمایت از پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها و طرح‌های تحقیقاتی بین رشته‌ای ترجمه و احکام اسلامی؛ گنجاندن پیوست‌های اخلاق اسلامی و حرفه‌ای به برخی متون تخصصی رشته مطالعات ترجمه؛ ایجاد زمینه مشارکت فعال اساتید حوزه و دانشگاه؛ راه‌اندازی سامانه‌های پاسخگوئی به مسائل حقوقی و فقهی مرتبط با ترجمه و مترجم و غیره.

همان طور که پیش‌تر گفته شد، آنچه که مبنای استخراج داده‌های این

مطالعه می‌باشد، سنجش سطح آگاهی عمومی مترجمان، از مسائل حقوقی و شرعی

این رشته می‌باشد. بعضی از پژوهشگران حوزه ترجمه، در لزوم و اهمیت یادگیری احکام (از جمله احکام فقهی)، حتی انتظاری فراتر از دانش عمومی دارند. این افراد، در حقیقت، فقط به مترجمی اجازه ترجمه در بعضی از منابع اسلامی (از جمله آیات الاحکام قرآن) می‌دهند، که خود، تسلط کافی به تمام مسائل فقهی داشته باشد. به عنوان مثال، معین و رضائی کرمانی (۱۳۹۴)، در مطالعه مرتبط با نقد و بررسی ترجمه‌های قرآن کریم، می‌گویند:

یکی از دانش‌هایی که مترجم، باید با آن آشنا باشد، دانش فقه است. دانستن این دانش، مترجم را یاری می‌کند که ترجمه کم‌لغزشی از آیات الاحکام قرآن ارائه دهد. آشنا نبودن یا کم‌دقتی در تفسیر آیات الاحکام، گاه سبب می‌شود، موضوع یک حکم و در نتیجه حکم آن تغییر کند؛ برای نمونه می‌توان، به ترجمه جوارح مکلبین و یا طعام اهل کتاب اشاره نمود. برخی از مترجمان، به سبب کم‌دقتی و نداشتن آشنایی کافی با دانش فقه، حکم و موضوع این آیات را تغییر داده‌اند، به طوری که شکار حرام و خوردنی حرام، به جهت کم‌آگاهی مترجم، حلال دانسته شد؛ لذا آشنایی کامل با فقه، نیازی اساسی برای مترجم است. (معین و رضائی کرمانی، ۱۳۹۴، ص ۱۵۸).

جداول مربوط به داده‌های بدست آمده از تحقیق حاضر، نشان می‌دهند، سطح آگاهی حقوقی مترجمان مرد (با اختلاف اندکی)، نسبت به زنان بالاتر است. بایستی اذعان نمود، همان طور که داده‌های آماری جدول ۳، مبین آن است، به طور کلی، میزان آگاهی مترجمان (اعم از مرد و زن)، از احکام ترجمه، ضعیف می‌باشد. این یافته، در بین مترجمان زن، بیشتر نمود دارد. واضح است، تحقق حقوق مترجمان زن،

در بازار کار ترجمه، در صورتی میسر می‌شود که آنان در گام نخست، از مسائل و احکام حقوقی خود، آگاهی داشته باشند. علاوه بر این، ناآگاهی از این قوانین، می‌تواند زمینه‌ساز پایمال شدن حقوق بیشتری از آنها، در بازار ترجمه باشد. تجربه نشان داده است، سطح مطالبه‌گری افراد از حقوقشان، در افراد با سطح آگاهی حقوقی کمتر، به مراتب پایین‌تر از افراد دارای سطح بالای دانش حقوقی، می‌باشد. به طور خلاصه، شناخت احکام حقوقی حوزه ترجمه، شرط لازم (و نه کافی)، برای مطالبه آن حقوق است. به عنوان مثال، یکی از ادله محکمه‌پسند در دادگاه صالحه و مدافع حقوق مترجمان، نسخه قرارداد ترجمه می‌باشد. با توجه به اینکه، مترجم آگاه به احکام قانونی ترجمه، با مسائل و نکات حقوقی قرارداد نویسی (از جمله ضوابط، در مورد نوشتن موضوع قرارداد ترجمه، مدت قرارداد، مبلغ و نحوه پرداخت آن، تعهدات کارفرما و مترجم، فسخ قرارداد، حل و فصل اختلافات و غیره) آشناست؛ در نتیجه این نسخه تنظیم شده قرارداد، علاوه بر داشتن اعتبار در محافل قضایی، مدافع تمام حقوق مادی و معنوی وی (مترجم) خواهد بود.

چنانچه نتایج بدست آمده در مورد شرکت‌کنندگان زیر ۴۰ سال با بالای ۴۰ سال را باهم مقایسه کنیم، رابطه معنادار آماری، بین افزایش سن و سطح آگاهی آنها از این احکام، مشاهده نمی‌شود. علاوه بر این، چنانچه نتایج آماری بدست آمده را با متغیر سابقه کار ترجمه بسنجیم، نمی‌توان رابطه‌ای مستقیم یا غیرمستقیم بیابیم؛ به نحوی که با افزایش یا کاهش سابقه کار ترجمه، میزان آگاهی مترجمان از این احکام

هم افزایش یا کاهش یابد. در حقیقت، داده‌های آماری جدول ۳ و ۴، مبین این مطلب هستند، متغیرهای سن و سابقه کار ترجمه، بر شاخص سطح آگاهی حقوقی و فقهی مترجمان، تأثیرگذار نمی‌باشند. یافتن علل و آسیب‌شناسی این موضوع، نیاز به مطالعات و پژوهش‌های بیشتری دارد؛ اما تجربه نشان داده است، اکثر مترجمان نسبت به یادگیری احکام حقوقی و شرعی حرفه خویش، توجه کمتری دارند. به تصور برخی از مترجمان، همه تصمیمات را سفارش‌دهنده ترجمه می‌گیرد؛ لذا آنها در خطاهای احتمالی، پاسخگو نیستند. این تصور، صحیح نمی‌باشد؛ زیرا در بسیاری از موارد، یک مترجم، تصمیم‌گیرنده واقعی است. ضمناً اگر مترجم، در تصمیماتش، جنبه‌های قانونی و شرعی ترجمه را رعایت نکند، از دید قانون جمهوری اسلامی ایران و دین مبین اسلام، براءت نداشته و مصون نخواهد بود.

در نهایت، مجموع داده‌های بدست آمده از میزان آگاهی شرکت‌کنندگان، نسبت به این احکام، نشان می‌دهد، از ۶۶ نفر شرکت‌کننده در این پژوهش در مسائل حقوقی ۷۱/۲۲٪ ضعیف (ناآگاه)، ۱۰/۶۰٪ متوسط (نسبتاً آگاه) و ۱۸/۱۸٪ مطلوب (آگاه) می‌باشند. در مسائل شرعی، ۶۲/۱۲٪ ضعیف، ۱۲/۱۲٪ متوسط و در نهایت ۲۵/۷۶٪ از سطح مطلوب برخوردارند. هرچند، نتایج این مطالعه در مقایسه با نتایج بعضی از تحقیقات مشابه در سایر رشته‌های علوم، قابل تأمل است؛ ولی بایستی اذعان کرد که این میزان آگاهی برای مترجمان زبان انگلیسی مطلوب نمی‌باشد. از تحقیقات مشابه، می‌توان به مطالعه بنائیان و سرشتی (۱۳۸۶) اشاره کرد. این مطالعه با عنوان

«بررسی آگاهی ماماهاى استان چهارمحال و بختیاری نسبت به احکام قانونی و شرعی حیطة مامائی و برخی از عوامل مرتبط با آن در سال ۱۳۸۵» انجام گرفت. نتایج این پژوهش، نشان داد فقط ۱۲.۷٪ از ماماهاى شاغل در مراکز بهداشتی درمانی شهرهای استان چهارمحال و بختیاری نسبت به احکام شرعی و قانونی حرفه خویش آگاه بودند.

یکی از مواردی که مترجمان بایستی مدنظر داشته باشند، اینست، امروزه با افزایش روزافزون اهمیت علم ترجمه در دنیا، مشکلات و تهدیدهای شغلی و حتی دینی مترجمان نیز افزایش یافته است؛ لذا گستردگی مسائل و احکام قانونی، اخلاقی و شرعی مرتبط با این حوزه امری طبیعی می‌باشد. از مواردی که مؤید این نکته است، احکام حقوقی بروزشده مرتبط با ترجمه و مترجم در ایران و استفتائات جدید و متنوع صادر شده توسط فقها و مراجع عظام در رابطه با این حرفه می‌باشد. با این تفاسیر، نه تنها مترجمان زبان انگلیسی در ایران بایستی سطح آگاهی خویش را نسبت به این احکام ارتقا دهند، تا به حد قابل قبول برسازند، بلکه، انتظار می‌رود دارای سطح بالای آگاهی باشند. واضح است، با افزایش آگاهی مترجمان نسبت به این احکام بسیاری از مشکلات علم ترجمه در جامعه از بین خواهد رفت. تعدادی از این مشکلات عبارتند از: ضایع شدن حقوق مادی مترجمان در بعضی از قراردادهای کاری؛ ازبین رفتن حقوق معنوی مترجم بوسیله بعضی از افراد قانون‌گریز؛ عدم مطالبه‌گری حقوق؛ ناکافی بودن ادله محکمه‌پسند در دادگاه صالحه از طرف مترجم؛ ناتوانی بعضی از مترجمان در دفاع از حقوق خویش و غیره.

۵. نتیجه‌گیری

داده‌های آماری این تحقیق نشان دادند، سطح آگاهی حقوقی مترجمان مرد، نسبت به مترجمان زن، بالاتر است و در مسائل شرعی حوزه ترجمه، مترجمان زن، از آگاهی بالاتری برخوردارند. در بررسی نتایج بدست آمده از مترجمان (با سن کمتر از ۴۰ سال و بالای ۴۰ سال)، مشخص شد، رابطه معنادار آماری بین افزایش سن و سطح آگاهی مترجمان از این احکام وجود ندارد. علاوه بر این، تحلیل و بررسی نتایج آماری نشان داد، بین متغیر سابقه کار ترجمه و میزان آگاهی حقوقی و فقهی آنها، رابطه‌ای معنادار، وجود ندارد.

در نهایت، با توجه به مجموع داده‌های آماری بدست آمده، از ۶۶ نفر شرکت‌کننده در این پژوهش، در مسائل حقوقی ترجمه، ۷۱/۲۲٪ ضعیف (ناآگاه)، ۱۰/۶۰٪ متوسط (نسبتاً آگاه) و ۱۸/۱۸٪ مطلوب (آگاه) می‌باشند. به علاوه، در مسائل شرعی حوزه ترجمه، ۶۲/۱۲٪ دارای سطح ضعیف، ۱۲/۱۲٪ متوسط و در نهایت ۲۵/۷۶٪ مطلوب می‌باشند.

منابع

اسلام کوئست (۱۳۹۸، ۵ تیر). آیا یک مترجم می‌تواند کار ترجمه را به دیگری واگذار کند؟. برگرفته از: <http://islamquest.net/fa/archive/id22311>

ارشاد حسینی، ح. (۱۳۹۰). بررسی احکام فقهی و حقوقی جرائم رایانه‌ای علیه اموال و اشخاص (پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴۴ مطالعات ترجمه، سال نوزدهم، شماره هفتاد و ششم، زمستان ۱۴۰۰

بنائیان، ش. و سرشتی، م. (۱۳۸۶). بررسی آگاهی ماماهاى استان چهارمحال و بختیاری نسبت به احکام قانونی و شرعی حیطة مامائی و برخی از عوامل مرتبط با آن در سال ۱۳۸۵. مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، ۳(۹)، ۳۷-۴۴.

بندرچی، م. (۱۳۸۲). بررسی حقوق و تکالیف مترجمان در حقوق ایران. مجله دادرسی، ۴۲(۷)، ۲۴-۲۹.

پروین، خ. و آجرلو، ا. (۱۳۹۵). نظام حقوقی حاکم بر دادرسی شرعی در کشور لبنان. حقوق عمومی اسلامی، ۱(۱)، ۴۷-۶۸.

حسین‌پور، ج. (۱۳۸۲). بررسی آگاهی دانشجویان پزشکی دوره بالینی و اینترنتی دانشگاه علوم پزشکی کرمان در زمینه احکام شرعی پزشکی. (پایان‌نامه دکترای منتشر نشده). دانشگاه علوم پزشکی، کرمان، ایران.

خامنه‌ای، س. ع. (۱۴۰۰، ۱۶ تیر). مطالبات رهبرانقلاب در حوزه کتاب-۳: احکام فقهی مقام معظم رهبری درباره حقوق مؤلف و چاپ. برگرفته از:
<http://tasnimnews.com/fa/news/1400/05/16/2550273>

خامنه‌ای، س. ع. (۱۴۰۰، ۶ مهر). حقوق چاپ، تألیف و کارهای هنری. برگرفته از:
<http://farsi.khamenei.ir/treatise-index>

رستم‌نژاد، م. و مرادی، آ. (۱۳۸۴). بررسی دانش و نگرش دانشجویان مامایی در مورد احکام شرعی بانوان در دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تبریز. طب و تزکیه، ۵۸(۱۴)، ۹-۱۰.

سیستانی، س. ع. (۱۳۹۸، ۵ تیر). آیا یک مترجم می‌تواند کار ترجمه را به دیگری واگذار کند؟ برگرفته از: <http://islamquest.net/fa/archive/id22311>

سلطانی، ع. (۱۳۸۶). بررسی حقوق ترجمه و مترجم در فقه و حقوق موضوعه. مطالعات اسلامی، ۱(۷۵)، ۷۸-۱۰۴.

شبییری زنجانی، س. م. (۱۳۹۸، ۵ تیر). آیا یک مترجم می‌تواند کار ترجمه را به دیگری واگذار کند؟ برگرفته از: <http://islamquest.net/fa/archive/id22311>

صافی گلپایگانی، ل. (۱۳۹۸، ۵ تیر). آیا یک مترجم می‌تواند کار ترجمه را به دیگری واگذار کند؟ برگرفته از: <http://islamquest.net/fa/archive/id22311>

رئیسی، ب. (۱۳۹۷). میزان آگاهی کارکنان بانک‌های دولتی زاهدان از احکام و شرایط ربای قرضی با

تکیه بر *قانون بانکداری بدون ربا* (پایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

معین، ج. و رضائی کرمانی، م. ع. (۱۳۹۴). نقد ترجمه فارسی آیات الاحکام در ترجمه های فارسی قرآن کریم. *آموزه های قرآنی*، ۲۲(۲)، ۱۳۳-۱۶۲.

مهراراء، ع. (۱۳۷۳). *زمینه روانشناسی اجتماعی*، تهران: مهرداد.

نوروزی، ع. و خوش سلیقه، م. (۱۳۹۷). نقشه ای توصیفی از مطالعات ترجمه در ایران. براساس پایان نامه های کارشناسی ارشد. *نقد زبان و ادبیات خارجی*، ۲۰(۱۵)، ۲۷۵-۲۹۳.

Bassnett, S. & Lefevere, A. (1990). *Translation, History and Culture*. Pinter.

Cronin, M. (2010). "The Translation Crowd". *Revista Tradumatica*, vol. 8, pp. 1-7.

Extremera, J. (2015). "Fitting CULTURE into Translation Process Research". *Translation & interpreting*, vol. 7, no 1, pp. 26-46.

Jixing, L. (2012). "Changes of Translation Definition and Turns Translation Studies." *Cross-Cultural Communication*, vol. 8, No. 5, p. 35-43.

Leung, M. (2006). "The Ideological Turn in Translation Studies." *Translation Studies at the Interface of Disciplines*, John Benjamins, pp. 129-144.

Munday, J. (2012). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. Routledge.

Newmark, P. (2009). "The Linguistic and Communicative Stages in Translation Theory" *The Routledge Companion to Translation Studies*, Routledge, pp. 20-35.

Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of Translation Studies: New paradigms or Shifting Viewpoints?* Vol. 66 John Benjamins.

Wolf, M. (2014). "The Sociology of Translation and its "Activist Turn"." *The Sociological Turn in Translation and Interpreting Studies*, pp. 129-143.

Yan, C. & Jingjing, H. (2014). "The Culture Turn in Translation Studies." *Open Journal of Modern Linguistics*, vol. 4, pp. 487-494.

Zhang, C. & Hui. C. (2015). "On Technological Turn of Translation Studies: Evidences and Influences". *Journal of Language Teaching and Research*, vol. 6, no. 2, pp. 429-434.

Legal and Religious Rules of Translation in Iran: Examining the Awareness Level of English Language Translators about Rules of Translation¹

Mehdi Lavaee Moghaddam²

Abstract

Translation studies have undergone many upheavals throughout history. The important question that arises is that what extent translators of Islamic countries, in addition to learning the theories, principles and methods of the translation, have learned the legal and religious rules of Islam regarding translation? Islamic systems, including Iran, have special legal and religious rules regarding translation and translators, so that translators can use them to fulfill their legal and religious responsibilities while acting on the principles of translation. One of the aims of this research, in addition to addressing these rules, is to examine the awareness level of English translators about them. In order to do this, 66 English translators in Iran from different fields of translation were evaluated and their legal and religious knowledge about translation and translator was measured by a questionnaire whose reliability and validity were confirmed. The results showed that a) In general, the level of knowledge of the participants about the legal & religious rules is not desirable. B) There is no significant relationship between the degree of education and the knowledge of translators about these rules. C) Most translators have a positive attitude towards the need to learn these rules D) The most way for translators to obtain legal information is through personal studies and in relation to religious (sharia) is the web environment.

Keywords: Awareness level, Legal rules, Sharia rules, Translators

1. This paper was received on 05/10/2021 and approved on 04.12.2021.

2. M.A. Student, Department of English Language, Faculty of Language and Humanities, University of Birjand, Iran. Gmail: Lavaee13601360@gmail.com